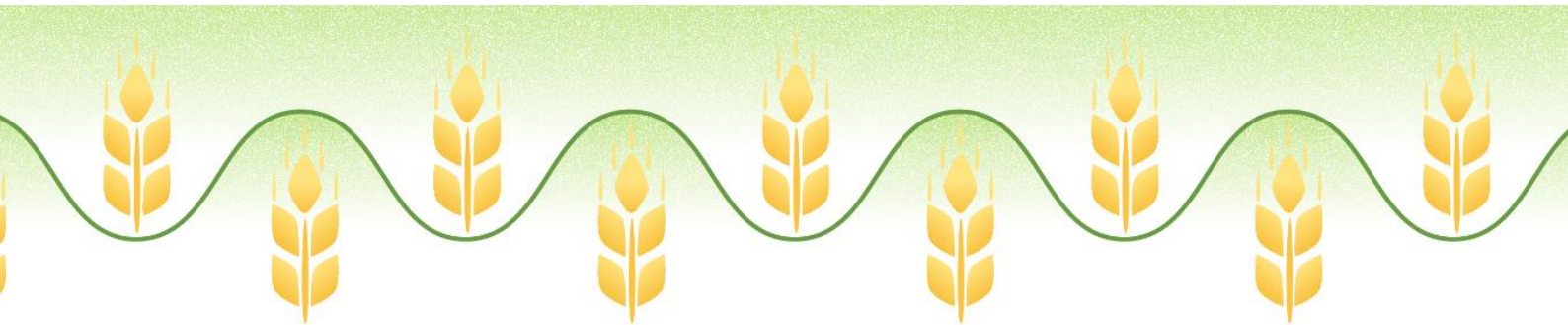

ВІЙСЬКОВІ ЗАГРОЗИ ВНУТРІШНІЙ ТА ГЛОБАЛЬНІЙ ПРОДОВОЛЬЧІЙ БЕЗПЕЦІ ТА ПІДХОДИ ДО ЇХ ПОДОЛАННЯ

Науково-аналітична записка

Київ - 2022

Всі права захищені. Забороняється використання будь-якої частини даного дослідження у будь-якому форматі, включаючи графічний, електронний, копіювання або використання іншим способом, без відповідного посилання на оригінальне джерело.

Військові загрози внутрішній та глобальній продовольчій безпеці та підходи до їх подолання: науково-аналітична записка підготовлена групою науковців під керівництвом проф. Олени Бородіної, завідувача відділу економіки і політики аграрних перетворень ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» у співпраці з Громадською спілкою «Українська мережа сільського розвитку».

Документ підготовлено при підтримці проєкту «Перспективи сталого розвитку сільських територій», який реалізується у співпраці з ДРА та за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччини. Погляди, наведені в документі, є позицією авторів і не обов'язково мають трактуватися як офіційна думка донорів.

This document has been produced in the framework of the Project «Perspectives for Sustainable Development of Rural Areas» in cooperation with DRA, with the finance contribution by the German Federal Foreign Office. The views expressed in this document are those of the authors and do not necessarily reflect the official policy or position of the donors of the project.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. КОРОТКИЙ ОГЛЯД СИТУАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ АГРАРНОМУ ЕКСПОРТІ	5
2. НОВІ ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНІЙ І ВНУТРІШНІЙ ПРОДОВОЛЬЧІЙ БЕЗПЕЦІ	7
3. ВОЄННІ РИЗИКИ ДЛЯ ВНУТРІШНЬОЇ І ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	9
3.1. ТОРГОВІ ТА ЛОГІСТИЧНІ РИЗИКИ	9
3.2. ВИРОБНИЧІ РИЗИКИ	10
3.3. ЦІНОВІ РИЗИКИ	12
3.4. ЕНЕРГЕТИЧНІ РИЗИКИ	14
4. ДОПОМОГА УКРАЇНІ У ПОДОЛАННІ ВТРАТ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	17
ВИСНОВКИ	19

ВСТУП

Війна Росії проти України є однією з основних тем для обговорення світовою спільнотою, оскільки стало очевидним, що ці країни відіграють важливу роль у глобальній економіці та її продовольчій складовій. З точки зору економічних втрат сучасні наслідки війни прирівнюються до світової фінансової кризи 2008-2009 рр. та пандемії COVID-19. Зростання ризиків і невизначеностей негативно впливає на ВВП, споживання, інвестиції та зайнятість. Це свідчить про те, що чим довше триватиме війна, тим масштабнішими та непередбачуванішими будуть її наслідки. У короткостроковій перспективі неможливо зупинити спровоковані війною негативні процеси на глобальному рівні. Разом з тим відновлення світової економіки не відбудеться без повного припинення російської воєнної агресії проти України.

1. КОРОТКИЙ ОГЛЯД СИТУАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ АГРАРНОМУ ЕКСПОРТІ

У першу п'ятірку експортних аграрних продуктів України входять соняшникова олія, кукурудза, пшениця, макуха і насіння ріпаку. Перед воєнним вторгненням РФ в Україну аграрний експорт становив понад 40% товарного експорту країни. За перші два місяці 2022 р., до початку війни, Україна експортувала сільськогосподарської продукції на суму 11,57 млрд грн, що на 71,6% більше, ніж за відповідний період попереднього року, в тому числі зернових – більше на 119,2%, соняшникової олії – на 39%. З початком бойових дій з березня 2022 р. експорт українського зерна практично припинився.

Найбільшими імпортерами продукції сільського господарства України є Китай, Індія, Нідерланди, Єгипет, Туреччина, Польща, Іспанія, Індонезія, Німеччина, Італія, а також значна частина бідних країн Африки та Азії. 60% сільськогосподарської продукції експортується через морські порти¹. Закриття російською армією портів і моря загрожує світовому ланцюжку поставок продовольства, руйнує глобальну продовольчу безпеку.

У 2021 р. в Україні намолотили майже 84 млн тонн зернових і зернобобових культур, що стало історичним рекордом. За оптимістичними оцінками представників крупного аграрного бізнесу, цього року, внаслідок війни, не буде рекордного врожаю минулого року, але потенційно можливо отримати 60-70 млн тонн зернових². Внутрішні потреби України становлять 25 млн тонн зернових разом із кормами. На кінець лютого 2022 р. Україна експортувала приблизно 18 млн тонн пшениці із запланованих 24,2 млн тонн. Відповідно, в країні залишилося понад 6 млн тонн, тоді як річне споживання становить до 8 млн тонн, з яких на продовольчу пшеницю припадає 4 тонни (решта – фураж). Внутрішня потреба в кукурудзі становить 6 млн тонн, на експорт планувалось відправити майже 35 млн тонн, з яких у країні ще залишається 15 млн тонн³. За

---

¹ Пальне, харчі, порти: три «больові точки» економіки воєнного часу. Анастасія Зануда. BBC News Україна. 10.03.2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60680634>

² Логістика воєнного стану: що буде із поставками пального та добрив. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/logistika-voennogo-stanu-so-bude-iz-postavkami-palnogo-ta-dobriv>

³ Війна та голод. Чого чекати в разі втрати українського врожаю-2022. URL: <https://focus.ua/uk/economics/509364-grozit-li-ukraine-golod-v-2022-godu>

оцінками провідних аналітиків зернового ринку, пшениця і кукурудза становлять 27% усіх спожитих населенням планети калорій, тобто 27% всієї їжі в світі.

Через два тижні з початку повномасштабної війни експорт зерна врожаю 2021 р. з обох воюючих країн не припинився. Проте трейдерів зупиняють ризик фізичних перешкод для постачань, зростання страхових премій і непередбачувана ситуація в Азовському та Чорному морях. Першими прикладами логістичних колапсів стало те, що близько 380 тис тонн соняшникової олії вартістю \$570 млн із Причорноморського регіону не змогли відправити до Індії через збої в роботі портів у Росії та Україні. Нові закупівлі були припинені, а індійські трейдери, які щороку закупають близько 1,3 млн тонн олій, переключилися на постачання соєвої та пальмової аналогів⁴. Таким чином розпочалися процеси релокації торгівельних потоків.

---

⁴Війна та бенкет: чим загрожує світовій продовольчій безпеці війна в Україні. URL: <https://mind.ua/publications/20237364-vijna-ta-benket-chim-zagrozhue-svitovij-prodovolchij-bezpeci-vijna-v-ukrayini>

2. НОВІ ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНІЙ І ВНУТРІШНІЙ ПРОДОВОЛЬЧІЙ БЕЗПЕЦІ

Директор ФАО нещодавно озвучив бачення цієї організації «Нових сценаріїв глобальної продовольчої безпеки, пов'язаних з російсько-українським конфліктом»⁵, які наводяться нижче.

За останні два роки COVID-19 створив багато проблем для глобальної продовольчої безпеки. Сьогодні те, що відбувається в Росії та Україні, додає ще один серйозний виклик, оскільки ці країни відіграють значну роль у світовому виробництві та постачанні продовольства. Росія – найбільший у світі експортер пшениці, Україна – займає п'яте місце. Разом вони забезпечують 19% світових поставок ячменю, 14% – пшениці, 4% – кукурудзи, що становить понад третину світового експорту зернових. Вони є ключовими постачальниками ріпаку і займають 52% світового експортного ринку соняшникової олії. Більше того, Росія виступає провідним виробником добрив, що призводить до високої концентрації їх поставок.

Збої в ланцюжках поставок і логістиці виробництва зернових та олійних культур в Україні і Росії, а також обмеження на російський експорт матимуть значні наслідки для продовольчої безпеки. Особливо це стосується близько п'ятдесяти країн, які залежать від поставок пшениці з Росії та України на 30% і більше. Багато з них є найменш розвиненими країнами або країнами з низьким рівнем доходів і дефіцитом продовольства в Північній Африці, Азії та на Близькому Сході. Значна кількість країн Європи та Центральної Азії покладаються на Росію у поставках добрив на понад 50%, до наступного року може суттєво зрости їх дефіцит.

Ціни на продукти харчування, які вже зростали у другій половині 2020 р., досягли історичного максимуму у лютому 2022 р. через високий попит, витрати на ввезення та транспортування, а також перебої в порту. Наприклад, протягом 2021 р. світові ціни на пшеницю та ячмінь вирости на 31%, на рапсову та соняшкову олію – більш ніж на 60%. Високий попит і нестабільні ціни на природний газ призвели до зростання вартості добрив: ціна карбаміду, ключового азотного добрива, за останні 12 місяців зросла більше, ніж утричі.

---

⁵ New Scenarios on Global Food Security based on Russia-Ukraine Conflict. FAO Director-General. 11.03.22. URL: <https://www.fao.org/director-general/news/news-article/en/c/1476480/>

Інтенсивність і тривалість конфлікту залишаються невизначеними. Ймовірні збої в діяльності двох ключових експортерів основних видів сільськогосподарської продукції можуть серйозно загострити продовольчу безпеку в усьому світі на тлі високих і нестабільних цін на продукти харчування та сировину. Крім того, конфлікт здатен обмежити сільськогосподарське виробництво та купівельну спроможність в Україні, що призведе до зростання продовольчої небезпеки на місцевому рівні.

3. ВОЄННІ РИЗИКИ ДЛЯ ВНУТРІШНЬОЇ І ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Виявлені ФАО основні групи ризиків, що наводяться нижче, представлені у Звіті «Продовольчий прогноз. Дворічний звіт про світові продовольчі ринки», підготовленому Відділом ринків і торгівлі ФАО⁶.

3.1. Торгові та логістичні ризики

Ескалація війни між Україною та РФ припала на кінець лютого, середину маркетингового сезону 2021/22 рр. Вочевидь, це значною мірою вплинуло на здатність країн до виконання існуючих експортних зобов'язань та практично унеможливило укладання нових контрактів на реалізацію сільськогосподарських культур. Особливого загострення означена проблема зазнала в Україні, позаяк війна спричинила припинення всіх комерційних операцій у судноплавстві (у зв'язку із блокуванням Чорноморських портів України), тимчасове призупинення діяльності приватних операторів, орієнтованих на виробництво і переробку зерна, збитки внутрішніх транспортних компаній, складів та переробних підприємств, запровадження ліцензійних вимог, пряму заборону на експорт деяких видів продукції тощо. З точки зору перспектив розвитку експортної діяльності втрата морського судноплавства видається надзвичайно шкідливою. Зусилля щодо стимулювання експорту продовольчих товарів за допомогою використання альтернатив на кшталт залізниці, автомобільного транспорту тривають, однак здатність таких альтернатив компенсувати негативний вплив блокування портів є значно обмеженою з огляду на пошкодження об'єктів інфраструктури, недостатність рухомого складу залізниці та різницю в ширині колій на кордонах із сусідніми країнами.

Офіційні статистичні дані відносно довоєнного експорту продовольчих товарів РФ відсутні. Однак матеріали звітів свідчать про зростання обсягів експорту, незважаючи на песимістичні прогнози, пов'язані із санкціями, введеними проти країни у відповідь на розв'язання збройного конфлікту. Такі санкції не вводились безпосередньо проти харчової промисловості та виробництва

---

⁶ Food outlook june 2022: The war in Ukraine and the risks it poses for global food commodity markets. P. 67-73. URL: <https://www.fao.org/3/cb9427en/cb9427en.pdf>

мінеральних добрив, однак обмеження, введені проти банківського сектора, вочевидь, здійснили опосередкований негативний вплив на експорт сільськогосподарської продукції Росії шляхом лімітації доступу до фінансових послуг, необхідних для здійснення міжнародних операцій. Деякі транснаціональні компанії у сфері агробізнесу відмовились від проведення експорто-орієнтованих операцій; чорноморські порти Росії функціонують у звичному режимі, однак очікується збільшення страхових виплат для кораблів, що пришвартовуватимуться у інших портах Чорного моря. Політичним рішенням слід визнати заборону у середині березня експорту російського зерна всіх видів членам Євразійського економічного союзу (EAEU), позаяк експорт такої продукції підпадав під систему квот і плаваючого експортного мита, введених до початку військових дій. Ця заборона була скасована у квітні, водночас поставки ріпаку та насіння соняшника призупинені до серпня, а експорт соняшникової олії та шроту до серпня підлягатиме квотуванню та підпадатиме під вимоги щодо ліцензування.

Будь-яка тривала перерва в постачанні на міжнародні ринки продукції вимагає від обох країн наявності достатньої кількості сховищ, особливо елеваторів. В сприятливих умовах зерно може зберігатись протягом кількох сезонів. Однак термін зберігання сирих олійних культур зазвичай значно менший, відтак їх насіння потребує переробки практично відразу після збирання урожаю задля досягнення максимально можливого виходу олії. В Україні зернові елеватори та олійні дробильні установки розосереджені по всій її території. Водночас значною мірою вони сконцентровані поблизу важливих транспортних вузлів та портів, що підвищує ризик руйнації об'єктів цієї інфраструктури внаслідок військових дій. У разі пошкодження сучасних установок для віджиму олії завдані збитки могли б бути компенсовані за рахунок надлишкових потужностей невеликих регіональних олійниць, однак переважна їх більшість не має відповідної універсальної технології для переробки різних олійних культур.

3.2. Виробничі ризики

Слід визнати, що нині невідомі ні подальша інтенсивність військових дій, ні їх географія, ані тривалість. Проте очевидно, що війна завдала надзвичайно великої шкоди сільському господарству

України; це викликає занепокоєння щодо здатності країни до виробництва та експорту продуктів харчування у майбутньому. Аграрні перспективи 2022/23 рр. нині визначаються загальним занепадом через спричинені війною обмеження доступу до основних виробничих ресурсів (сільськогосподарські угіддя, робоча сила, паливо) та наявністю в землі боєприпасів, що не розірвалися. Пошкодження об'єктів інфраструктури та збої у роботі транспорту і ринків можуть призвести до додаткових втрат продукції після збирання урожаю, що спричинить зрушення у моделях сівозмін і орієнтацію на виробництво продуктів харчування внутрішнього споживання, як-от зерно та картопля, на противагу експортно-орієнтованій продукції на кшталт олійних культур та продуктів з них. Більше того, війна викликала масове переміщення населення і відмову від тварин, що підриває потенцію України до контролювання їх захворюваності. Означене збільшує ризик поширення хвороб, зокрема африканської чуми свиней (АЧС), в Україні, Росії та сусідніх державах.

Незважаючи на те, що нині відсутній прямий вплив на сільськогосподарське виробництво РФ, у майбутньому безпосередня та опосередкована дія міжнародних санкцій, накладених на країну у відповідь на розв'язання збройного конфлікту, неминуче призведе до економічних збитків у галузі. Зокрема, втрата експортних ринків через дію таких санкцій істотно збільшує ризик поступового зниження доходів фермерських господарств РФ. Це, у свою чергу, ймовірно стимулюватиме скорочення обсягів виробництва експортно-орієнтованих сільськогосподарських культур.

Поряд з тим, що Російська Федерація є нет-експортером мінеральних добрив, аграрний сектор РФ значною мірою залежить від імпорту насіння та пестицидів. У 2021 р. Російська Федерація придбала гербіциди, фунгіциди, інсектициди та ін. пестициди на суму 872 млн доларів США, 58% з яких надійшло з ЕС. Більше того, Росія імпортувала торік високоцінне насіння (гібридне, генетично модифіковане (ГМО), сертифіковане) на суму 409 млн доларів США, з них 68% походить з ЕС. Істотна залежність від імпорту з ЕС дає підстави для наступного припущення: торговельні санкції здатні завдати значних збитків російському рослинництву. У цьому випадку

синергетичний ефект зниження обсягів використання насіння та пестицидів (зменшення посівних площ, зниження урожайності та / або якості продукції тощо) очевидно вплине на доступність багатьох продовольчих культур як в частині внутрішнього споживання, так і в частині поставок на міжнародні ринки.

3.3. Цінові ризики

Аналіз динаміки індексу цін на продовольчі товари (ФАО) свідчить, що ціни на продукти харчування були високими ще до початку військових дій. Їх зростанню сприяла низка факторів, зокрема високий попит на продовольчі товари та корм для тварин; несприятливі погодні умови у країнах – ключових постачальниках сільськогосподарської продукції; невизначеність експортної політики деяких вагомих експортерів; високий рівень внутрішніх транспортних та виробничих витрат (як-от, енергетичні ресурси, добрива) у країнах-експортерах; порушення ланцюжків поставок через пандемію COVID-19. Війна посилила тиск на ціни. Це миттєво збільшило експортні котування зерна і рослинних олій до нових піків у березні 2022 р.; дефіцит українського та російського експорту виник на тлі браку зерна (переважно пшениці) у інших виробників та нестачі замінників рослинної олії на кшталт соєвої і пальмової. Перспектива високих цін на продукти харчування протягом тривалого часу викликала введення у багатьох країнах світу експортних обмежень на продовольчі товари. Незважаючи на те, що котування деяких видів продукції дещо знизились, світові ціни на продукти харчування загалом залишаються високими.

Це пояснюється негативним впливом різкого зростання цін на зерно та рослинну олію, нестійкістю погодних умов, високими цінами на ресурси, особливо паливо та мінеральні добрива. У країнах, що істотно залежать від імпорту товарів для задоволення власних споживчих потреб, зростання частки витрат на харчування у бюджеті уразливих верств населення, викликане такими зрушеннями, загрожує їх продовольчій безпеці. Значною мірою це стосується громадян, лєвова частка доходів яких спрямовується на придбання продуктів харчування, позаяк підвищення цін на продовольчі товари призведе до зменшення кількості / зниження якості продукції, яку вони споживають. Означене спричинить посилення голоду і недоїдання, або переорієнтацію фінансових ресурсів з послуг закладів

охорони здоров'я та освіти на забезпечення продовольчими товарами.

Протягом 2021 р. істотно зросли міжнародні орієнтовні ціни на мінеральні добрива, котування яких подекуди досягали максимумів за всю історію. Найбільшого зростання зазнали ціни на азотні добрива – так, ціни на карбамід збільшились торік у понад 3 рази, одночасно зросли ціни і на фосфорні добрива. Динаміка цін на іншу продукцію цієї галузі визначалась встановленням рівноваги між попитом та пропозицією. З точки зору попиту, зареєстроване у 2021р. підвищення цін на готову продукцію (урожай) попервах розширило цінову доступність мінеральних добрив, а згодом сприяло зростанню і їх ціни. З точки зору пропозиції, на ціну мінеральних добрив істотно впливає високий рівень та волатильність цін на енергоресурси, особливо на природний газ, який відіграє ключову роль у виробництві азотних добрив – у 2021р. його ціна значно зросла через низку причин, зокрема збої у виробництві відновлювальної енергії та видобутку вугілля, викликані погодними умовами. Додатковий тиск на ціну спричинений порушеннями ланцюжків поставок та високими транспортними витратами, які стали результатом введення експортних обмежень на мінеральні добрива і різкого зростання тарифів на вантажні та контейнерні перевезення у зв'язку з пандемією COVID-19.

Зазвичай високі ціни на мінеральні добрива стимулюють загальне зростання цін на ресурси, істотно звужують доступ до них фермерських господарств, спричиняють зниження рівня використання добрив та в кінцевому підсумку істотно впливають на ціну готової продукції. Нещодавні темпи зростання цін на мінеральні добрива були настільки значними, що перевищили темпи збільшення цін на готову продукцію. Це зумовило зниження цінової доступності⁷ мінеральних добрив, що майже неминуче призведе до зменшення обсягів використання ресурсів і, як наслідок, до зниження урожайності та погіршення якості сільськогосподарської продукції (приміром, зниження вмісту білка у борошномельній пшениці).

---

⁷ Цінова доступність в цьому випадку визначається як відношення між цінами на готову продукцію та ресурси.

3.4. Енергетичні ризики

У процесі виробничої діяльності сільське господарство безпосередньо (використання палива, газу, електроенергії) та опосередковано (застосування добрив, мастильних матеріалів, агрохімікатів на кшталт пестицидів) споживає значну кількість енергії. Вона необхідна і для виробництва інгредієнтів для кормів (роздроблення насіння олійних культур для вироблення шроту, подрібнення зерна для виготовлення комбікормів: гранул, борошна, складних речовин тощо). Російська Федерація виступає ключовим учасником світового енергетичного ринку. Її частка у глобальному експорті енергоносіїв сягає 18% – у частині вугілля, 11% – нафти, 10% – газу. Російський експорт енергоносіїв надзвичайно важливий для ЄС, позаяк 46% вугілля, 25% нафти, 31% газу імпортується з Російської Федерації.

У зв'язку з тим, що виробництво N-добрив залежить від природного газу, як основного джерела енергії, ціна на азотні добрива, до прикладу карбамід, щільно корелює із ціною на газ. Тісна залежність між ними порушилась лише у IV кварталі 2021 р. (Q4-2021), коли ціна на природний газ зазнала істотного зростання. Сплеск був настільки потужним, що маржа між цінами на газ та аміак, а також на газ та карбамід стала від'ємною, відтак підприємства з виробництва добрив були змушені зменшити обсяги їх продукування, або призупинити свою діяльність. Відтоді з огляду на ведення військових дій цінова ситуація поступово погіршується – ціни на природний газ залишаються надто волатильними, а маржа змінює своє значення з позитивного на від'ємне і навпаки.

Водночас швидке і суттєве зростання цін на енергоносії, викликане ескалацією військових дій наприкінці лютого, почало супроводжуватись протягом другого тижня березня 2022 р. відчутним послабленням на європейському ринку природного газу. На тлі встановлення м'яких весняних погодних умов на території Європи та зростання обсягів імпорту зрідженого природного газу країнами ЄС ключові котування газу знизилися впродовж десяти днів більше, ніж на 50% у порівнянні із їх максимальними значеннями. Це дозволило певним чином стабілізувати ціну на карбамід та відновити позитивну зростаючу маржу для виробників

мінеральних добрив. Ціни на природний газ у Європі та США залишаються на понадміру високому історичному рівні, що обмежує можливості для зниження у 2022 р. цін на мінеральні добрива. Невизначеність унеможлиблює прогнозування поставок цієї групи товарів у майбутньому, особливо у країни-члени ЄС у Європі та Центральній Азії. Високі ціни на природний газ здатні перетворити на прибуткові ті інвестиції, які до цього вважались збитковими, як-от інвестиції у виробництво енергії (приміром, придбання бурових установок у Сполучених Штатах), що, вочевидь, сприятиме зниженню міжнародних цін на мінеральні добрива. З огляду на спроби позбутися залежності від імпорту природного газу (особливо з Російської Федерації) доцільно припустити, що країни ЄС та їх компанії віддаватимуть перевагу використанню газу для виробництва продукції з вищою у порівнянні з мінеральними добривами доданою вартістю. Це, у свою чергу, спричинить додатковий негативний вплив на світову доступність добрив, позаяк країни ЄС виступають одними з провідних постачальників цієї продукції.

Різке зростання цін на енергоносії в умовах військових дій здатне вплинути на сільське господарство через виробничі цінові зв'язки. З моменту останнього значного підвищення цін (2008 р.) в рамках реалізації політики з вироблення біопалива значна частина сільськогосподарської сировини була переведена на енергетичний ринок; впровадження мандатів, тарифних обмежень та / або цінових стимулів спонукало виробників до використання певного досить негнучкого обсягу сировинних ресурсів для виробництва біологічного пального. Кукурудза, цукор та олійні культури (рослинні олії) є найбільш поширеною сировиною, а етанол та біодизель – найпопулярнішими видами біопалива. Санкціоновані або стимулюючі обсяги сировини істотно не залежать від цін на енергоносії. Однак сьогоденна цінова ситуація здатна стимулювати використання сільськогосподарської продукції саме для виробництва біологічного пального. В результаті зростання цін на енергоносії виникає певний поріг, за якого виробництво біопалива із продовольчих культур (особливо кукурудзи, цукру та олійних культур (рослинних олій)) стає конкурентоспроможним. Перманентне зростання цін стимулює поступове збільшення обсягів

сільськогосподарської сировини, що спрямовується на перетворення в енергію; враховуючи той факт, що енергетичний ринок значно більший за продовольчий, доцільно припустити зростання цін на продукти харчування до рівня їх енергетичного паритету. Ціни на продукти харчування зростатимуть доти, доки сільськогосподарська сировина не здорожчає настільки, що втратить конкурентоспроможність на енергетичному ринку.

4. ДОПОМОГА УКРАЇНІ У ПОДОЛАННІ ВТРАТ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Втрата Україною можливості здійснювати експорт з морських портів завдає збитків усьому ланцюгу вітчизняного експорту – від сільсько-господарських виробників до трейдерів. Найбільш очевидним рішенням цієї проблеми є пошук нових портів для експорту сільськогосподарських товарів за допомогою країн ЄС, які розглядають можливість організації спеціальних маршрутів для українських товарів, так званих «зелених коридорів», що дозволять Україні експортувати продовольство через порти Балтійського моря. Першою відгукнулася Польща, яка будує «сухий порт» на кордоні з Україною, що передбачає спрощення всіх процедур, пов'язаних з транспортними питаннями, і подальшу доставку вантажів до портів Балтійського моря – Гданська і Гдині в Польщі, Клайпеди в Литві, готових перевантажувати додаткові обсяги зерна та інших товарів з України⁸. Іншим варіантом є зерновий термінал у порту Констанци (Румунія). Обидва варіанти потребують значних інвестицій у розвиток залізничних терміналів на кордоні. Проблеми полягають також у різній ширині європейської та української залізничних колій. ФАО пропонується компенсувати Україні тимчасову втрату традиційних ринків Азії, Близького Сходу і Африки за рахунок глибшої ринкової інтеграції та більшої лібералізації ринків ЄС, інших західних країн, Туреччини шляхом укладання нових угод про вільну торгівлю. Велика Британія 25 квітня 2022 р. оголосила про запровадження нових торговельних заходів, якими в рамках ЗВТ з Україною знижуються до нуля всі імпорتنі тарифи на всі товари і скасовуються всі тарифні квоти з метою надання економічної підтримки Україні в часи, коли вона цього потребує⁹. Також Європейська комісія 27 квітня 2022 р. запропонувала призупинити на рік дію всіх імпорتنих мит на весь український експорт до Європейського Союзу¹⁰. Заходи з лібералізації

---

⁸ Suchy port na granicy polsko-ukraińskiej ma pomóc w eksporcie ukraińskich towarów. WRP. 2022. 11 kw. URL: <https://www.wrp.pl/suchy-port-na-granicy-polsko-ukrainskiej-ma-pomoc-w-eksportcie-ukrainskich-towarow/> (дата звернення: 03.05.2022).

⁹ UK announces new trade measures to support Ukraine. Press release. 2022. Apr 25. URL: <https://www.gov.uk/government/news/uk-announces-new-trade-measures-to-support-ukraine> (дата звернення: 03.05.22).

¹⁰ У ЄС офіційно запропонували зупинити на рік дію всіх імпорتنих мит на українські товари. UNN. 2022. 27 квіт. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1974287-u-yes-ofitsiyno-zaproponovali-zupiniti-na-rik-diyu-vsikh-importnikh-mit-na-ukrayinski-tovari> (дата звернення: 03.05.22).

торгівлі, запропоновані торговельними партнерами України, сприятимуть відновленню і розвитку малого і середнього бізнесу в сільському господарстві України, експортні можливості якого обмежувалися незначними обсягами тарифних квот у рамках чинних угод про ЗВТ. Ці торговельні заходи в разі подовження їх застосування в повоєнний період матимуть довгостроковий вплив на розвиток торгівлі¹¹.

---

¹¹ Осташко Т.О. Сільськогосподарський експорт України в умовах війни і шляхи його відновлення. Економіка України. 2020. № 5. С. 26-37.
URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.026>

ВИСНОВКИ

Україна та Російська Федерація є лідерами у постачанні зернових та продовольчих товарів на глобальні ринки, що сприяє високій концентрації експорту та підвищенню уразливості ринків до потрясінь і волатильності. Більше 30 нетто-імпортерів пшениці залежать лише від двох країн у забезпеченні понад 30% їх річної потреби в імпорті зерна. Високий рівень концентрації експорту превалює і у сфері торгівлі мінеральними добривами, в якій Російська Федерація відіграє провідну роль постачальника. Війна призвела до зростаючого впливу на глобальні і внутрішні ринки конфліктуючих сторін різних типів ризиків, зокрема торговельних, логістичних, виробничих, цінових та енергетичних.

Війна проти України створила не тільки небезпечну ситуацію для країн, залежних від імпорту українських і російських сировинних і продовольчих товарів, а й ризики втрати експортних агропродовольчих ринків для України. Зазвичай ланцюги глобального постачання товарів зберігаються під час коротких періодів воєнних дій. Якщо війна триває більше року, відбувається перенаправлення торговельних потоків світової торгівлі, укладаються нові преференційні торговельні угоди з метою зниження відповідних витрат, країни-імпортери шукають нові ринки.

Процеси релокації торговельних потоків уже розпочалися стосовно українського аграрного експорту. Цьому також сприяє розширення протекціоністських заходів у світовій торгівлі агропродовольчими товарами, які застосовуються різними країнами, залежними від українського експорту. Це може суттєво підірвати економіку України у повоєнний період.

